

nosti, ani se rozdvíjet na dva nezávislé lidi: jednoho, který sedí u psacího stolu, a druhého, který jde mezi zástupy, takový člověk místo polouvědomělého nebo neuvědomělého zkreslování výsledků svých zkoumání může najít ještě jednu eventualitu, eventualitu neobtěžnější: chápat konflikt, o němž je řeč, jako problém vyžadující řešení. Místo toho, aby násilně přizpůsoboval badatelské výsledky svým přáním nebo aby se těchto přání vzdal, může vůči právě takové skutečnosti, jaká se objevila jako výsledek badání, zaujmout postoj tvůrce, který realizuje své koncepty v takovém reálném materiálu, který je mu dostupný. Potom před námi stojí úkol: jak usilovat o dosažení stavu, jehož uskutečnění si přejeme, aniž zavíráme oči před pravdou a aniž používáme lži jako nástroje. To byl postoj Czarnowského."

Jan Sedláček

Vysokoškoláci ve světle sociologických výzkumů v SSSR a u nás

V současné etapě vědeckotechnické revoluce se věda stává nepostradatelnou výrobní silou, razící nové cesty technickému pokroku, který proniká do všech oblastí výroby. Stále se rozvíjející výroba se stává sférou skutečného užití vědeckých poznatků a současně zdrojem a základem nových vědeckých objevů. Tyto zvláštnosti vědeckotechnické revoluce se specifickým způsobem odrážejí v sociální struktuře společnosti a vyvolávají v ní podstatné změny.

V podmínkách rozvinuté socialistické společnosti se zvyšuje úloha inteligence. Charakteristiku inteligence v nových podmínkách budování socialismu a komunismu v SSSR například podal na všesvazovém setkání studentů L. I. Brežněv, který řekl, že "...sovětský odborník je dnes člověk, který si dobře osvojil základy marxisticko-leninského učení, je schopný jasně vidět politické cíle strany a země, má dobrou vědeckou a praktickou přípravu a dokonale ovládá svůj obor".

Ano, inteligence je potřebná pro řízení země v zájmu lidu a socialistického rozvoje, pro zachování a rozšíření vymožeností socialistické revoluce. Její účast je nevyhnutelná zejména při organizování výroby na vědeckém základě, při nejracionálnějším využívání výrobních sil země v zájmu rozvoje blahobytu všeho lidu.

Je ovšem nesporné, že řešení těchto úkolů se dosahuje společnou prací inteligence stejně jako tvořivou prací dělníků a rolníků. Jde jen o docenění významu inteligence, která vykonává nejrůznější funkce, bez nichž je rozvoj socialistické společnosti nemyslitelný.

Z ryze ekonomického hlediska byly v minulosti výdaje na vzdělání většinou záležitostí zrátkovou, protože nepřinášely okamžitý výsledek. Dnes se však stalo vzdělání pracovních předvodů podmínkou jejich pracovní efektivity. Sovětské ekonomové např. vypočítali, že s každým rublem vynaloženým na vědu vzroste národní důchod SSSR o 1 rubl 45 kopéjek, zatímco v celkovém souhrnu

všech investic činí návratnost asi 39 kopéjek.

Byl to právě Sovětský svaz, který jako první plně pochopil, že vzdělání pracujících je jedním z faktorů hospodářského rozvoje. V někdejších zaostalém Rusku provedla sovětská moc skutečnou kulturní revoluci, která vedla k likvidaci ngramotnosti, k realizaci všeobecného základního vzdělání, k nebývalému rozmachu středoškolského a vysokoškolského vzdělání, ke zrodu nové inteligence, vyrůstající z lidu. Těto obrovské armády kvalifikovaných kádrů vděčí Sovětskému svazu v nemalé míře za úspěchy, jichž dosáhl v ekonomické výstavbě.

V podmínkách vědeckotechnické revoluce je ovšem nutná určitá proporcionalita mezi vysokoškolsky vzdělanými kádry, které pracují ve výrobě, a kádry, které pracují ve státní správě a vědě. V současné době již nelze optimálně rozhodovat o nejrůznějších problémech bez vědecké přípravy, bez vědecky organizované soustavy řízení. A požadavek vědeckého řízení sociálních procesů a systémů bude stále silnější.

Je proto nutno již dnes se zabývat sociálními výzkumy zejména vysokoškolsky vzdělané mládeže; měl by nás zajímat nejen plánovaný počet odborníků, ale i efektivnost využití absolventů v praxi a jejich adaptace v konkrétním hospodářském životě. Tito mladí budou totiž spolu s dělnickou a rolnickou třídou v nejbližších desetiletích uvádět v život technický a hospodářský pokrok, budou v něm hrát závažnou roli a na způsobu jejich přípravy, na jejich znalostech a efektivnosti práce budou nejen v současnosti, ale zejména v blízké budoucnosti záviset ve značné míře úspěchy rozvoje národního hospodářství.

Sociální, resp. sociologické výzkumy mají velký význam pro vypracování nejen sociálních, ale i národohospodářských plánů. Tak jako cílem socialistické výroby je všestranný rozvoj člověka, tak jsou sociologické výzkumy výchozím bodem pro národohospodářské plánování. Jinak řečeno: plánování a řízení sociálních procesů předpokládá konkrétní a dostatečně diferencované poznání společnosti, její struktury, vzájemných vztahů, zákonitostí, určení základních tendencí rozvoje a poznání rozhodujících faktorů, které mají na tyto procesy vliv. A zde hraje značnou roli sociologický výzkum.

V Sovětském svazu, kde byl v souladu se závěry XX. sjezdu KSSS zaznamenán prudký rozvoj sociologických výzkumů, je věnována mladým specialistům v těchto výzkumech značná pozornost.

Sovětské odborníky si plně uvědomují, že je nutné znát, v jaké míře připravily příslušné odborné školy své absolventy pro vysoké školy, v jaké míře vysoké školy připravily své posluchače pro vykonávanou práci v hospodářské praxi, nakolik odpovídá tato příprava požadavkům, které jsou určovány současným vědeckotechnickým pokrokem, etapou rozvoje výroby a ekonomiky.

V Sovětském svazu jsou v poslední době, zejména po XXIV. sjezdu KSSS, zaměřeny výzkumy jednak na studenta vysoké školy

jako takového, jednak na otázky související s problematikou motivace vstupu na vysokou školu a výběrem budoucího povolání, s vlivem rodiny na výběr povolání, úlohou prostředků masové komunikace při orientaci mládeže na vysokoškolské studium, sociálními a ostatními motivy určujícími vztah studentů k vysokoškolskému vzdělání. Zabývají se také politickou prací a kulturními a společenskými potřebami studentů, jejich prospěchem, volným časem a životem v kolektivu. Této a řadě dalších momentů v životě vysokoškoláků je věnována řada výzkumů a analýz téměř ve všech svazových republikách. To je tedy jedna strana zájmu o studenty. *Kolektivy vědecko-badatelských a pedagogických i politických pracovníků se však na druhé straně také zabývají otázkami týkajícími se využití absolventů vysokých škol v hospodářském životě.* V této souvislosti je řada výzkumů věnována například vhodnosti přípravy techniků-inženýrů a jejich zařazení v praxi, tvárnosti mladé technické inteligence a jejímu postavení ve společnosti, fluktuaci mladých inženýrů, příčinám nespokojenosti absolventů zemědělských vysokých škol se svým povoláním. Dále jsou analyzovány vlivy vysokoškolské přípravy na stupeň uplatnění mladé inteligence ve vědeckotechnické tvůrčí práci, názory absolventů na jejich odborné i společenské uplatnění v podnicích atd. Také tímto i dalším závažným aspektem v životě mladé pracující inteligence je věnováno množství výzkumů, studií a statí.

Touto otázkou se zabývají vědeckopedagogičtí pracovníci v Moskvě, Leningradě, Rize, Charkově, Permu, Ufě, Tomsku, Novosibirsku a v celé řadě dalších vědeckých pracovišť v Sovětském svazu. Také v ostatních socialistických zemích — Bulharsku, Polsku, Rumunsku — pracuje na těchto otázkách řada vědeckých pracovníků, kteří se svými pracemi každoročně podílejí na celosvazové konferenci pořádané v Kaunasu ministerstvem školství Litevské SSR a katedrou historie a vědeckého komunismu při Kaunaském polytechnickém institutu. Tyto konference, pořádané pravidelně každým rokem od r. 1969, jsou plně věnovány problematice vysokoškoláků. Například první konference v roce 1969 se zabývala převážně efektivností přípravy vysokoškoláků a jejich uplatněním v praxi, další byla věnována osobnosti vysokoškolského studenta, pak následovala problematika motivace při výběru vysoké školy a motivace při studiu a společensko-politické práci studentů. V roce 1972 byla konference věnována otázkám vlivu vysokoškolského kolektivu na formování osobnosti budoucího odborníka.

Na každé z těchto konferencí, rozvržených vždy do několika sekcí, bylo předneseno více než sto referátů, vypracovaných buď na základě sociologických výzkumů zúčastněných vysokých škol, nebo na základě teoretických vědeckých prací z oblasti metodiky sociologických výzkumů či prognózování ve vysokém školství. Těchto konferencí se zúčastnili nejen vědecko-badatelští pracovníci z vysokých škol (sociologové, psychologové, statis-

tici a matematici), ale i akademičtí funkcionáři (vedoucí kateder, děkani fakult atd.), vědečtí pracovníci z Akademie věd i pracovníci sociologických sekcí Komsomolu a oblastních výborů KSSS.

Význam těchto zasedání je dokumentován účastí význačných osobností z oblastí filosofie a sociologie (např. v r. 1971 zde vystoupil s referátem člen korespondent Akademie věd SSSR M. N. Rutkevič, nynější ředitel Institutu konkrétních sociálních výzkumů AV SSSR).

Problematice výchovy a využití vysokoškoláků v praxi je v SSSR věnována řada disertačních prací v oblasti převážně filosofických věd.

Soudě podle dostupných pramenů, je u nás této problematice věnována velmi malá a nesystematická péče. Je ovšem třeba říci, že v poslední době se již některé vysoké školy začaly zabývat podobnými výzkumy. Uvedme například výzkumy, které provedla v r. 1971 Vysoká škola zemědělská v Praze, v r. 1966 Vysoká škola ekonomická v Bratislavě, v r. 1969 Institut pro další vzdělávání lékařů v Bratislavě a v r. 1963 Výzkumný ústav odborného školství v Praze.

Značně rozsáhlý a široce založený výzkum byl proveden v r. 1971 Vysokou školou ekonomickou v Praze. Zabýval se uplatněním absolventů denního studia VŠE z let 1959–1969 v praxi. Tento výzkum byl první etapou, na kterou kontinuálně navazuje právě rozpracovaný obdobný výzkum absolventů dálkového studia, který vyústí ve srovnávací studii obou výzkumů a posléze v komparativní studii s výsledky výzkumů ekonomické fakulty Moskevské státní university, která s VŠE od r. 1972 na této problematice spolupracuje.

Výzkum provedený Vysokou školou ekonomickou v Praze v r. 1971 *měl především zjistit* některá objektivní data — například jak velká část absolventů nastupuje po ukončení vysokoškolského studia do podnikové a nadpodnikové sféry a dalších oblastí, do kterých odvětví národního hospodářství absolventi nastupují a kde dnes pracují, jak jsou funkčně zařazováni, jaké mají perspektivy, v jaké míře je jejich pracovní zařazení v souladu se studovaným oborem, z jakých příčin a jak často mění svého zaměstnavatele atd. *Druhým hlavním úkolem* bylo pomoci škole hlouběji objasnit aktuální a diskutovanou otázku: jaký odborný profil by měli dnes mít vysokoškolsky vzdělaní ekonomové — zda užší specializaci, či širší profil; konečně byly zkoumány i názory na otázky postgraduálního studia a vědecké aspirantury. Pracovníci vědeckovýzkumného pracoviště fakulty řízení VŠE, kteří výzkum prováděli, obdrželi řadu zajímavých odpovědí, a to nejen pro účely pedagogického procesu.

Ukázalo se například, že více než polovina respondentů (při vynikající reprezentativnosti sledovaného souboru) nastoupila do funkce, pro něž nebylo vůbec předepsáno vysokoškolské vzdělání. Zhruba dvě pětiny respondentů nastoupily zaměstnání v jiném oboru. Při nedostatku kvalifikovaných kádřů je

umístění absolventů VŠE na místa středoškolků, či jejich umístění v jiném oboru jistě negativní skutečností a ukazuje, že velkým úkolem při rozmisťování vysokoškolských ekonomů, na jejichž studium naše společnost vynaložila nemalé prostředky, bude i v budoucnu správná kádrová a personální práce. Nesprávné umístění vede pochopitelně k nedostatečnému využití jejich vědomostí a schopností, což zákonitě vede k fluktuaci. Tři čtvrtiny dotazovaných také svého prvního zaměstnavatele do tří let změnili; nejčastějším argumentem pro tuto změnu byla snaha uplatnit nabyté vědomosti a nedostatečná perspektiva zastávané funkce. Nevyužití vysokoškolsky vzdělaných ekonomů po absolvování školy, nedostatek perspektiv a nedostatečná péče při zácviu těchto mladých lidí působí pochopitelně škody celé společnosti.

Celý komplex problémů, který z výzkumu vyplynul, je třeba v praxi intenzivně řešit, neobcházet jej a nepodceňovat. Důsledky fluktuace, nespokojenost, rozpačitost nad vlastní perspektivou a hledání místa v životě

jsou příliš významné jak pro jednotlivce, tak i pro národní hospodářství, než aby mohly být ponechány spíše živelnému vývoji, jak se to děje dosud.

Některé poznatky z tohoto výzkumu nejen potvrdily již tušené skutečnosti a kvantifikovaly je, ale jsou i inspirujícím podnětem pro další teoretické rozpracování. Máme dostatečný prostor pro upřesňování a prohlubování pohledu na jednotlivé stránky jevů, stejně jako pro vytyčování dalších hypotéz a jejich ověřování.

Ucelený poznatkový přístup a vytváření obsahové a organizační optimalizace vysokého ekonomického školství na jeho základě není možné uskutečňovat bez komplexního pohledu na výhledové plány národního hospodářství, bez návaznosti na celou vědní soustavu, bez dobré konkrétní znalosti praxe, v níž jednou z důležitých otázek je i uplatnění absolventů VŠE, jejich efektivní využívání z hlediska rozvoje národního hospodářství i vlastního plného rozvoje osobnosti, který je významným rysem vývoje celé socialistické společnosti.

Alena Kunstová

* * *

Dne 7. krětna 1973 se dožívá padesáti let dr. ing. František Kutta, DrSc.

Soudruh Kutta patří k našim významným představitelům v oboru politické ekonomie a sociologie řízení; zejména v oboru ekonomie přispěl k objasnění řady závažných teoretických problémů. V současné době pracuje v Ustavu pro filosofii a sociologii ČSAV a v Ekonomickém ústavu ČSAV, kde vede výzkum sociálního plánování. Je nejen angažovaným vědeckým pracovníkem, ale zastává i řadu politických a veřejných funkcí; k nejdůležitějším z nich patří členství v ekonomické komisi při UV KSČ a členství v redakčních radách několika odborných a vědeckých časopisů, včetně Sociologického časopisu.

K jeho nejvýznamnějším pracím posledních let patří: „Rezervy růstu práce“ (Praha 1959, Moskva 1962), „Člověk, práce, technika“ (Praha 1968, Moskva 1962); „Budování materiálně technické základny komunismu“ (Praha 1962).

„Rezervy růstu práce“ (Praha 1959, Moskva 1962)

„Člověk, práce, technika“ (Praha 1968, Moskva 1962)

„Budování materiálně technické základny komunismu“ (Praha 1962)

Studie s. Kuty jsou charakterizovány novým moderním přístupem, vycházejícím z ducha marxismu a z interdisciplinárního spojení sociologických, ekonomických a inženýrsko-technických aspektů.

Přejeme soudruhovi Kuttovi do dalších let mnoho úspěchů v jeho práci i osobním životě.

Redakce Sociologického časopisu